

13.

KNJIŽEVNO-PUBLICISTIČKE
PREOKUPACIJE I PRIJEVOD
HAMLETA LIJEČNIKA BOŽE
PERIČIĆA

Helena Peričić

UDK: 821.111Shakespeare, W.(=163.42)“1935“

Pregledni rad

Sažetak: Autorica se bavi književno-publicističkim i prevoditeljskim djelovanjem dr. Bože Peričića (Sukošan, 1865. – Split, 1947.), bečkoga studenta medicine koji je kao liječnik, ali i znanstvenik, djelovao u Šibeniku, Zadru i Splitu. Iako je u profesionalnom prostoru postigao zavidne uspjehe, istakao se i kao filolog: u ulozi prevoditelja, putopisca, autora napisa o znamenitim osobama te osvrta na pojedine strane i domaće književne naslove. Božo Peričić poznao je više klasičnih i stranih jezika: pisao je na njemačkom, francuskom i engleskom jeziku (u doba kad je izrazito mali broj hrvatskih intelektualaca znao engleski!), a poznao je i talijanski. Posebni segment Peričićeva književnoga angažmana predstavlja prevođenje s engleskoga jezika, što je rezultiralo prijevodom Shakespeareova *Hamleta*. Iako je cjelovit prijevod nastao najvjerojatnije još 1916., objavljeni su tek kraći ulomak iz III. čina (*Narodni list*, Zadar, 1916.), a potom III. čin u cijelosti (*Novo doba*, Split, 1935.). Vjerujemo da je to prvi prijevod glasovitoga dramskog teksta izravno s engleskoga na hrvatski jezik. U prilogu se daje kraći osvrt na Peričićev prijevod III. čina *Hamleta*, ali iz rukopisne verzije i iz *Novoga doba* (ti su prijevodi identični), s obzirom da se oni razlikuju od ulomka objavljena devetnaest godina ranije u *Narodnom listu* te nude kvalitetnija prevoditeljska rješenja.¹

Ključne riječi: Božo Peričić (1865. – 1947.), liječnik, medicina u Dalmaciji, književno-publicističko stvaralaštvo, *Hamlet*, izravni prijevod na hrvatski, obljetnice

I.

Božo Peričić bio je u izvrsnim prijateljskim, ali i profesionalnim odnosima (kao obiteljski liječnik) s Urošem Desnicom, ocem pisca Vladana Desnice, i njegovom obitelji. Peričić je bio ne samo istaknut i u svojoj doba glasovit liječnik, već i važan i utjecajan

¹ Helena PERIČIĆ, „O prvom hrvatskom izravnom prijevodu *Hamleta*“, *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova* (ur. Dubravka Sesar i Ivana Vidović Bolt), sv. 2, Zagreb 2001., 245–250.

kulturni djelatnik. Namjera mi je ovom prigodom dati svojevrsan uvod ili smjernice za potencijalno i temeljitije istraživanje kako njegova književnoga ili publicističkog tako prevoditeljskog rada. Ističem, pak, kako moj uvid u traduktološku problematiku vezanu za njegov izravni prijevod *Hamleta* s engleskoga jezika – o čemu sam pisala u svom radu „O prvom hrvatskom izravnom prijevodu *Hamleta*“ objavljenom 2001. godine,¹ ali temeljenom na verziji prijevoda iz *Narodnoga lista* iz 1916., koja je različita od prijevoda iz rukopisa te iz *Novoga doba* iz 1935. (potonji prijevodi su istovjetni) – predstavlja tek pokušaj ukazivanja na važnost toga prijevoda, ali nipošto i ambiciju za njegovom sustavnijom analizom, s obzirom da takva nadilazi moje kompetencije i ne uklapa se u moje osobne stručne interese.

Božo Peričić (Sukošan kraj Zadra, 1865. – Split, 1947.), bečki student medicine, a potom ugledni liječnik, nije se u svojoj djelatnosti ograničio samo na liječništvo i medicinsko istraživanje, iako je na tim poljima postigao zavidnu karijeru, nego se u slobodno vrijeme bavio i književnošću – bilo u ulozi pisca članaka, putopisa i sjećanja/osvrta na pojedine strane i domaće medicinare, književnike i druge istaknute osobe, bilo u ulozi prevoditelja. Budući da je bio čovjek zavidna stupnja školovanosti te pokazivao široko humanističko zanimanje, u njegovoj se bogatoj bibliografiji, pored stručnih i znanstvenih članaka s područja medicine, nalaze i brojni članci o književnosti, kulturi te prijevodi književnih djela. Ono što čitamo u članku *Hrvatske enciklopedije* o njemu, ne nudi nažalost pouzdaniju predodžbu o raznolikosti, bogatstvu i opsegu Peričićeva cjelokupnoga intelektualnog angažmana i značenja, ne samo za medicinu već i kulturu dalmatinskoga prostora u njegovo doba.² U prvom dijelu ovoga rada osvrnut ću se na publicistički rad Bože Peričića. U drugom pak dijelu prokomentirat ću njegovo prevođenje *Hamleta* izravno iz engleskoga jezika, što je zacijelo najvažnija i nezaobilazna stavka u njegovu prevoditeljskom opusu.

2.

Rođen u malom primorskom ratarskom mjestu, Božo Peričić osnovnu je školu pohađao u Splitu, gimnaziju u Dubrovniku, a završio je u Zadru. U školovanju mu je pomogao stric Josip Peričić. Iako je još od osnovne škole pokazivao sklonosti prema filološkom studiju i književnosti, Božo Peričić završio je studij medicine u Beču i već 1889. započeo raditi u Šibenskoj bolnici. Nakon osam godina prelazi raditi u Zadarsku bolnicu, gdje s vremenom postaje i upraviteljem, a 1921., prelazi u Split. Do umirovljenja 1929. djeluje u tom gradu. Bio je članom Vrhovnoga zdravstvenog vijeća u Beču kao jedini liječnik iz slavenskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije.³

² „Peričić, Božo“, *Hrvatska enciklopedija* (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47582>).

³ Liječniku je karijeru odmah po završetku studija započeo u Šibeniku 1889. kao liječnički pomoćnik u Šibenskoj bolnici. U istoj je bolnici nastavio karijeru kao primarij (prvenac) Odjela psihijatrije, i to u razdoblju od 1889. do 1897. Potom prelazi u Zadar, gdje nastavlja radom kao prvenac Zadarske bolnice, na Odjelu za žene. Neko je vrijeme bio i upravitelj Zadarske bolnice. Nakon što je u Zadru boravio i radio od 1897. do 1921., prelazi u Split, gdje otvara i vodi Odjel interne medicine Splitske bolnice. U Splitu radi od 1921. do 1929., kada odlazi u mirovinu. Usprkos tomu, Peričić nastavlja s radom na istom Odjelu do 1934. uz nagradu, a od 1934. do 1941. bez ikakve nagrade/nadoknade. Niz je priznanja i pohvala koje je primio. Valja istaći da je, među ostalim, bio stalnim članom Zdravstvenog

Osim kao liječnik-praktičar, istakao se i kao istraživač koji je uvelike doprinio medicinskoj struci i znanosti u Dalmaciji i Hrvatskoj i za to dobio priznanja. Važan je njegov nastup na Prvom kongresu srpskih lekara u Beogradu 1904. godine, gdje je održao za to doba avangardno predavanje o ehinokoku. Tom prigodom, u medicinskom dijelu hrvatske delegacije nazočne kongresu bili su uz Peričića Janeček, Rakovac i Gorjanović-Kramberger, a u umjetničkom dijelu poslanstva, koji je prigodno održao reprezentativnu izložbu u Beogradu, bili su Meštrović, Čikoš Sesija, Iveković, Bukovac, Vidović, Bužan, Crnčić, Frangeš, Valdec i Medović. Već sama navedena a znamenita imena govore u prilog važnosti hrvatske delegacije i upućuju na njezinu ulogu u predstavljanju hrvatskih snaga u prirodnim znanostima i umjetnosti tom prigodom.⁴

No, valja znati kako je u razdoblju i okolnostima u kojima je Božo Peričić djelovao u zdravstvu, liječnik morao pokrivati više polja te kombinirati laboratorijski s praktičnim radom s pacijentima, znanstveno-istraživački angažman s populariziranjem znanja i zdravstvene kulture među stanovnicima Dalmacije. Stoga je dr. Peričić često držao i predavanja namijenjena laicima te objavljivao priručnike i članke o zdravstvenoj skrbi i higijeni, kako bi medicinu i spoznaje o njoj približio i razmjerno neupućenom, neškolovanom, pa i siromašnijem stanovništvu. Težeći uvesti znanstveni rad u zdravstvo te unaprijediti rad u bolnicama, Peričić se sukobljavao s tuđim predrasudama i zastarjelim stavovima. Brojne su bitke koje je u tom smislu vodio; jedna od njih ogleda se u činjenici da je svoje neslaganje s radom Sanitetskog savjeta Kraljevine SHS u Beogradu izrazio ostavkom (1928.)⁵ i člankom u *Liječničkom vjesniku*.⁶ Umro je u Splitu 19. travnja 1947.

Povezivao je svojim djelovanjem u medicini Dalmaciju sa sjevernom Hrvatskom. Valja znati da je tijekom njegova radnoga vijeka Dalmacija prolazila kroz razne radikalne mijene državnoga i prostornoga ustroja i uprave te kroz velike povijesne i političke turbulencije. Kao odani pravaš, Božo Peričić nije želio nastaviti raditi u Zadru nakon što je ovaj Rapalskim ugovorom bio pripojen talijanskoj državi. Peričić stoga, kako je rečeno, napušta Zadar 1921. i prelazi u Split prihvaćajući daleko lošiju radnu poziciju od one koju je kao upravitelj imao u Zadarskoj bolnici. O tomu je ostavio sljedeći zapis: „Ja sam sa žalosnim srcem i u poodmakloj dobi od 56 godina iz čisto patriotskih razloga otišao iz Zadra gdje sam tokom 24 godine stekao lijep položaj i nitko me otamo tjerao nije.“⁷

vijeća Sabora u Zadru u razdoblju od 1903. do 1912., članom Vrhovnoga zdravstvenog vijeća u Beču u razdoblju od 1912. do 1918., pa počasnim članom Zbora liječnika Hrvatske postao 1933., a dopisnim članom JAZU u Zagrebu postao je 1938.

⁴ Vidi: Slavko PEROVIĆ, „Doba u kojem je živio i radio Božo Peričić“, *Dr. Božo Peričić – život i djelo. Zbornik radova o životu i djelu dr. Bože Peričića* (ur. Slavko Perović i Stjepan Sirovica), Zadar 1999., 24.

⁵ *Isto*, 26–27.

⁶ Usp. „Bibliografija radova Peričić Bože“, u: Božo PERIČIĆ, *Mile sjene*, Šibenik 1990., 52. Nadopunio Stjepan Sirovica.

⁷ Iz pisane obiteljske ostavštine B. Peričića, sakupio S. Sirovica. Citirano prema: S. PEROVIĆ, „Doba u kojem je živio i radio Božo Peričić“, *Dr. Božo Peričić – život i djelo*, 26.

3.

Popis objavljenih Peričićevih radova iz područja medicine bogat je i raznolik: osim znanstvenih i stručnih radova, koje je često objavljivao na njemačkom pa i na francuskom jeziku, objavio je i *Medicinski rječnik njemačkog i hrvatskog jezika*.⁸ Sastaviti i objaviti dvojezični medicinski rječnik te uz to tiskati članke o problematici zdravstvene terminologije, što je Peričić redovito činio, u ono je doba uistinu značilo graditi hrvatsko medicinsko nazivlje.⁹ Trudio se Božo Peričić stručno i tehnološki unaprijediti te modernizirati rad u svim bolnicama u kojima je radio (redom u Šibeniku, Zadru i Splitu) te je stavljao težište na timski rad, specijalizaciju liječnika i poboljšanje materijalnog položaja medicinskog osoblja. Božo Peričić uvelike se zalagao u educiranju liječnika i srednjega medicinskog kadra:

Dr. Božo je vrlo rado prenosio svoje znanje drugima, stručnoj i širokoj, laičkoj javnosti. Uglavnom je to činio na dva načina: predavanjima i stručnopublicističkim prilozima, tiskanima u dnevnom tisku ili zasebnim knjižicama.¹⁰

Profesionalnost i temeljitost u obavljanju liječničkoga posla te rezultati u istraživačkom radu proizveli su značajan ugled dr. Peričića kao stručnjaka.

4.

Kao i njegov profesionalni radni vijek tako i književno stvaralaštvo Bože Peričića dade se razdijeliti na tri razdoblja: šibensko, zadarsko i splitsko. Najbogatije književnim i prevoditeljskim radom bilo je upravo srednje razdoblje. Peričić je imao klasično i humanističko školovanje, poznao je grčki i latinski te više svjetskih jezika (engleski je naučio razmjerno kasno i – kažu – samostalno).¹¹ Njegov književni rad nije ostao nezamijećen u javnosti pa mu je 1915. dodijeljena novčana nagrada Književno-umjetničkoga odbora Matice hrvatske za doprinos u „napretku hrvatske prosvjete“. Budući da je bio čovjek zavidna stupnja školovanosti i obaviještenosti te pokazivao široko, humanističko zanimanje, u njegovoj se bogatoj bibliografiji pored stručnih i znanstvenih članaka s područja medicine nalaze i brojni članci o književnosti, kulturi te prijevodi književnih djela.

Sudjelujući u važnim medicinskim i kulturnim događajima, radio je ujedno na podizanju ugleda zdravstva općenito te posebice liječnika iz Dalmacije. Stjepan Sirovica u svom komentaru u knjizi *Mile sjene* ističe kako je Peričić bio „neobično plodan pisac“ te „u središtu svih značajnijih zbivanja svoga vremena“.¹² Njegovo prijateljstvo s Urošem Desnicom razvija se uglavnom u splitskom razdoblju kad je:

⁸ Božo PERIČIĆ, *Medicinski rječnik njemačkoga i hrvatskoga jezika*, Zadar 1906.

⁹ Usp. Vladimir DUGAČKI, „Zasluge dr. Bože Peričića za hrvatsko medicinsko nazivlje“, *Dr. Božo Peričić – život i djelo*, 113–122.

¹⁰ Usp. Šime PERIČIĆ, „Dr. Božo Peričić kao kulturni i društveni radnik“, *Dr. Božo Peričić – život i djelo*, 124.

¹¹ Božo Peričić preveo je s engleskog te objavio predavanje Theodora Roosevelta održana na Sorbonni 1910. pod naslovom „O dužnosti građana u republici“. *Isto*, 127.

¹² Riječi S. Sirovice. Usp. B. PERIČIĆ, *Mile sjene*, 50. *Mile sjene* prvi put su bile objavljene u Splitu 1942.

(...) od 1920. do 1940. sigurno je bio jedan od onih liječnika, osobito bolničkih, koji su bili žarište znanstveno-medicinske misli Dalmacije, osoba oko koje su se okupljali drugi liječnici, od koga su učili, tražili pomoć i savjet i u čiji su se primjer ugledali. Bez dr. Peričića Split bi između dvaju ratova bio siromašniji za jednu bitnu pozitivnu dimenziju. U medicinskim prostorima svoga vremena on je u Splitu bio veličina koja je obilježila i vrijeme i prostor.¹³

5.

Još kao zadarski gimnazijalac, zajedno s trojicom dobrih znanaca iz Pravoslavne bogoslovije, pokrenuo je školski književni list *Sloga*: bio je to rukopisni list namijenjen ponajprije učenicima. Naslov lista svjedoči o njegovoj namjeni u onodobnim lokalnim političkim okolnostima. U tom listu Peričić objavljuje napise o Vatroslavu Jagiću, Ezopu, Etruščanima te stihove iz Homerove *Ilijade*.¹⁴

Kasnije, u zreloj dobi, kako bi vlastite spoznaje približio širokoj javnosti, Peričić je pisao i objavljavao životopise i nekrologe glasovitih medicinara: pisao je o svom šibenskom bliškom suradniku i prijatelju dr. Nikoli Laliću, splitskom liječniku Jakši Račiću, dubrovačkom Đuri Bagliviju te brojnim stranim imenima koja su se istakla u području medicinske znanosti a koja je uspio upoznati ili sresti: o beogradskom kolegi dr. Vojislavu Subotiću, Louisu Pasteuru, Jeanu Martinu Charcotu, Renéu Leannecu te Theodoru Billrothu. No, pisao je i o osobama izvan medicinskoga djelokruga. Tako je primjerice 1912. objavio životopis spomenutoga Josipa Peričića (Sukošan, 15. veljače 1833. – Zadar, 26. siječnja 1901.), istaknutoga dalmatinskog prosvjetara i preporoditelja.¹⁵

Mile sjene (1942./1990.), zbirka uspomena, nekrologa i pohvalnica posvećenih Boži Peričiću dragim osobama, njegovim suvremenicima – znancima i prijateljima, pored napisa o gore spomenutim osobama, sadrži i pohvalnicu na račun biskupa Josipa Jurja Strossmayera te podsjećanja na Emanuela Luxarda, Manfreda Borellija, Otta von Steinbeissa, Mihovila Klaića, Franu Bulića, Antu Trumbića, Terezu Machiedo¹⁶ i druge. Zapisi iz te zbirke uistinu su temeljeni na razumijevanju, suosjećanju i tankočutnosti u prikazu vrlina, ali i poneke slabosti osoba kojih se Peričić u tim napisima prisjeća. U „Predgovoru“ rečenoj knjižici autor obrazlaže poticaje za pisanje priloga kojima nalazi i poučnu svrhu:

Ovi članci pisani prigodimice, o velikim ljudima ili odličnim osobama, koje sam imao, sreću izbliza upoznati, objelodanjeni su bili većim dijelom u našim novinama; uz dodatak spo-

¹³ Stjepan SIROVICA, „Dr. Božo Peričić – splitsko razdoblje života i rada (1921.–1947)“, *Dr. Božo Peričić – život i djelo*, 79.

¹⁴ Š. PERIČIĆ, „Dr. Božo Peričić kao kulturni i društveni radnik“, *Dr. Božo Peričić – život i djelo*, 123.

¹⁵ BOŽO PERIČIĆ, „Peričić Josip (1833.–1901.)“, *Narodni list* (Zadar), jubilarni broj, 1. 3. 1912. (= *Jubilarni broj Narodnoga lista [Il Nazionale] 1862 – 1912* [ur. Vinko Kisić, Zadar 1912.]), 38–39. Usp. „Bibliografija radova dr. Bože Peričića“, *Dr. Božo Peričić – život i djelo*, 173–176.

¹⁶ Tereza „Reza“ Pinkova/Pinkowa (Novočerkassk, Rusija, 6. rujna 1881. – Zadar/Arbanasi, 5. rujna 1919.), supruga liječnika i zastupnika u Dalmatinskom saboru dr. Jerka Machieda. Joško Kovačić o Terezi Machiedo piše sljedeće: „(...) završila je gimnaziju u Tomsu i izvanredno studirala jezike u Grazu. Ova izuzetna žena, koja je tečno govorila i pisala šest jezika i koju je vlastita svekrva (Dalmatinka!) smatrala sveticom, živjela je, po ondašnjem običaju, u sjeni svog muža, ali uz divljenje onih koji su je poznavali.“ Usp. Joško KOVAČIĆ, „Rod Machiedo sa Hvara“, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, 12/2014., 241–242.

mena o nekim drugim, umrlim ovo zadnjih godina, objelodanjuju se ovdje skupa, na počast pokojnika i na pobudu drugima, da se povedu za njihovim primjerom. (...) Životopisi velikih ljudi, a za najviše dobrih ljudi, vele su poučni, vele koristni (...), jer uče plemenitu življenju, plemenitu mišljenju i kreposnu djelovanju za svoga iskrnjega. (...) Split, ljeti 1942.¹⁷

U mnoge od tih zapisa autor uključuje citate iz raznih stranih književnih opusa, čime nastoji podcrtati svoje profiliranje izabrane osobe. Tako izabire pogodne misli iz opusa Horacijeva (zapis o J. Peričiću), Byronova (zapis o Terezi Machiedo), Vergilijeva (zapis o Pasteuru) i Shakespeareova (zapis o Billrothu i Trumbiću) te ih uklapa obično u početak ili završetak teksta, sve ih redom navodeći na izvornom jeziku.

Kako je rečeno, prijateljstvo s Urošem Desnicom posebno je došlo do izražaja u splitskom razdoblju Peričićeve karijere i života. Urošu Desnici Božo Peričić posvećuje i tekst objavljen u knjizi *Mile sjene*. Evo ulomka iz tog prisjećanja na prijatelja:

Za četrdeset godina bio sam njegov kućni liječnik. Ili kao takav ili kao prijatelj zalazio sam k njemu skoro svaku večer. Uz zdjelicu turske kave, koju je i on mnogo volio provodili smo ugodan razgovor o svačemu, ali ponajviše o književnosti i politici. Premda se nismo u svemu slagali, nismo se nikad svadili. On je strastveno ljubio lijepu knjigu, i, sabirući kroz cijeli svoj život uspio je bio da sabere jednu od najvećih i bolje uređenih privatnih knjižnica u Dalmaciji u kojoj imade ponajboljih djela skoro iz svih svjetskih književnosti. On je poznao izvrsno osim našega jezika talijanski, njemački i ruski, a čitao je i francuski; osobito se bavio poviješću, te je bio pravi stručnjak u onoj velikoga francuskoga prevrata.¹⁸

6.

U novinama, mahom zadarskom *Narodnom listu* i splitskom *Novom dobu* objavio je Peričić niz publicističkih članaka o stranim piscima (veliki broj njih završio je u rečenoj knjizi *Mile sjene*). Spomenut ću ovdje tek dva prigodno objavljena priloga: o francuskom književnom „stilistu“ (B. Peričić) i filozofu Ernestu Renanu (članak je izišao povodom stote obljetnice Renanova rođenja)¹⁹ te onaj o George Sand, tiskan o pedesetoj obljetnici njezine smrti.²⁰ Putopis je u književnom stvaralaštvu Bože Peričića, kako je spomenuto, imao također važan udio; tako vrijedi istaknuti njegov putopis s putovanja u Drvar, gdje je posjetio prijatelja, bavarskog industrijalca Otta von Steinbeissa, pa onaj sa stipendiranoga stručnog putovanja u Pariz te putopis koji je napisao po putovanju na spomenuti kongres u Beograd.

¹⁷ B. PERIČIĆ, *Mile sjene*, 2.

¹⁸ *Isto*, 32–34.

¹⁹ Božo PERIČIĆ, „Ernest Renan“, *Novo doba* (Split), br. 48, 27. 2. 1923., 3.

²⁰ Božo PERIČIĆ, „George Sand“, *Novo doba* (Split), br. 127, 3. 6. 1926., 10–11.

7.

Poseban segment Peričićeva književnog angažmana predstavlja prevođenje Shakespeareova *Hamleta* izravno iz engleskoga izvornika. S obzirom da prijevod ulomka iz III. čina *Hamleta* iz *Narodnog lista* potječe iz 1916., daje se zaključiti da Peričićevo intenzivno bavljenje (a vjerojatno i čitav prijevod) potječe iz toga perioda. Prijevod je Peričić najvjerojatnije sastavio u drugom desetljeću dvadesetog stoljeća. Budući da su se idući izravni prijevodi Shakespeareovih drama u hrvatskom kulturnom prostoru pojavili tek u dvadesetim godinama prošloga stoljeća, možemo smatrati prvim izravnim prijevodom (objavljena) ulomka iz poznate tragedije s engleskog na hrvatski jezik. Na to upućuje i napomena uredništva tiskana ispod ulomka prijevoda:

Dosle smo imali samo Harambašićev prevod „Hamleta“, i to prilično slab prevod ne iz originala nego iz njemačkog prevoda. Gosp. B. P. je preveo sada „Hamleta“ iz engleškog originala i ustupio nam je za božićni broj ovaj ulomak. – Uredništvo.²¹

Jedini cjeloviti prijevod *Hamleta* na hrvatski jezik iz razdoblja koje je prethodilo Peričićevu prijevodu onaj je Harambašićev, nastao posredno, putem njemačkoga prijevoda. O nastanku svoga prijevoda iz *Narodnoga lista* Peričić, koliko mi je poznato, nije ostavio zapisa, odnosno komentara. Pojedini tumači njegova rada, poput povjesničara Šime Peričića, tvrde kako je Peričić na prijevodu *Hamleta* radio u razdoblju od dvadesetak godina.²²

Kao ugledni internist i erudit Peričić se u prevođenju Shakespearea pridružio – također liječnicima – Demetru i Šporeru.²³ Spomenute 1916. godine u božićnom broju zadarskoga *Narodnog lista* tiskan je samo prijevod ulomka iz III. čina, dok je čitav treći čin objavljen u splitskom *Novom dobu* (1935.).²⁴ Na ovom mjestu istaknut ću samo da postoje znatne razlike između

Sl. 1. Naslovnica Peričićeva prijevoda *Hamleta*

²¹ „Ulomak iz Šekspirova ‘Hamleta’ (S engleskoga preveo B. P.)“, *Narodni list* (Zadar), br. 102, 23. 12. 1916., 2.

²² Usp. Š. PERIČIĆ, „Dr. Božo Peričić kao kulturni i društveni radnik“, 127.

²³ Š. PERIČIĆ, „Dr. Božo Peričić kao kulturni i društveni radnik“, *Dr. Božo Peričić – život i djelo*, 127.

²⁴ „W. Shakespeare: ‘Hamlet’, čin III. Preveo Dr. Božo Peričić“, *Novo doba* (Split), br. 94, 21. 4. 1935., 31; br. 99, 27. 4. 1935., 9.

đu prijevoda u rukopisu, kao i prijevoda u *Novom dobu* (ti su prijevodi identični) te s druge strane prijevoda iz *Narodnoga lista* (1916.).²⁵ Ovdje ću se usredotočiti na primjere iz prijevoda III. čina koje nalazim u rukopisu te u *Novom dobu* – njih držim kvalitetnijima. Uz prijevod III. čina u *Novom dobu* stoji sljedeća napomena:

Svaki prevod Shakespeareovih djela, a naročito *Hamleta*, uvijek je jedan literarni događaj. Zbog toga donosimo jedan čin ovoga prevoda koji nam je stavio na raspolaganje odlični poznavalac engleske literature, gosp. Dr. B. Peričić. A treba naglasiti da je to prevod iz originala, jer su neki prevodi *Hamleta* iz drugih jezika.²⁶

Tvrdnja u napomeni iz *Novoga doba* podsjetit će nas na onu iz *Narodnog lista*, objavljenu gotovo dvadeset godina ranije.²⁷ Postavlja se pitanje o točnom datiranju nastanka prijevoda iz *Narodnoga lista*, odnosno prijevoda u rukopisu te u *Novom listu*. Prema svjedočenjima članova obitelji Bože Peričića, ulomak iz *Narodnoga lista* sastavnim je dijelom prijevoda koji je nastajao u posljednjim godinama drugoga desetljeća 20. st. i time predstavlja prvi izravni prijevod *Hamleta* na hrvatski jezik. Možemo se zapitati zašto je u zadarskim novinama objavljen ulomak koji je metrički različit od ostale dvije verzije: u *Narodnom listu* zapažamo deseterački prijevod Shakespeareovih stihova, dok je stih u prijevodu iz rukopisa i u *Novom dobu* jedanaesterački. Je li Peričićev jedanaesterački prijevod nastao uistinu do 1916. godine, a ulomak koji je objavljen u *Narodnom listu* rezultat utjecaja urednika i uredničkih sklonosti onodobno itekako podložnima političkim tendencijama što su u drugom desetljeću prošloga stoljeća vladale među dalmatinskim intelektualcima na području Dalmacije, pa su se tako moguće odrazile i na (umjetničke) odluke glavnoga urednika Jurja Biankinija te na njegove stvaralačke sugestije upućene suradnicima njegovih novina (uključujući Peričića)? Ili je tkogod od Peričićevih znanaca filologa, upućenijih u književnost i stvaralaštvo Williama Shakespearea, ali i u dotadanje hrvatske (posredne) prijevode *Hamleta*, utjecao mišljenjem i savjetom na (prethodna ili daljnja) prevoditeljska nastojanja Bože Peričića vezana uz ovu tragediju? Postoji li mogućnost da je desetercem u ulomku iz *Narodnoga lista* iz 1916. Božo Peričić (odlučivši se na to sam ili pod utjecajem drugih) krenuo u smjeru tada „društveno poželjnoga“ oponašanja epskoga deseterca iz narodnoga stiha? Na sva ta pitanja teško je danas dati pouzdan odgovor.

S obzirom na sofisticiranija prevoditeljska rješenja, kakvoću samoga jezika te na činjenicu da je ulomak iz *Narodnog lista* – koji je uistinu samo kraći dio I. prizora iz III. čina (a time opsegom daleko kraći od prijevoda čitavoga III. čina) – vjerujem kako je nužno temeljiti osvrt i vrednovanje Peričićeva prijevoda na onomu što nalazimo u rukopisu i u prijevodu iz *Novoga doba*. Moguće je da je prijevod objavljen u *Narodnom listu* bio zapravo tek probni pokušaj koji je Peričić transformirao u bolju, jedanaesteračku verziju iz rukopisa i iz *Novoga doba*. U svakom slučaju, držim da je pravu istinu danas teško otkriti.

²⁵ Uz ovaj prijevod stoje inicijali B. P., koji upućuju na Božu Peričića kao autora prijevoda.

²⁶ „W. Shakespeare: ‘Hamlet’“, *Novo doba*, br. 94, 31.

²⁷ Usp. bilj. 21.

Na temelju rukopisa Bože Peričića, te bilježaka i ispravaka koje se tamo mogu naći, dade se zaključiti kako se radi o izuzetno temeljitom, odgovornom i pedantnom pristupu prevođenju *Hamleta*. Evo primjera prijevoda početka glasovita monologa koje nalazim u *Narodnom listu* (1916.):

Bit il' nebit, – to je zagonetka: –
 Je l' dičnije ako duša trpi
 Hude sreće udarce i strijele,
 Ili ako protiv mora jada
 Oružja se smjelo lati svijetla
 I učini kraj im? – Umrijeti –
 Usnuti je, – ništa više; i snom
 (...) ²⁸

Prijevod početka monologa koji nalazim u rukopisu i u *Novom dobu* (1935.) glasi kako slijedi:

Il' bit il' ne bit, – pitanje je ovo: –
 Je l' veća hrabrost trpjeti u duši
 Protivne sreće udarce i strijele,
 Il zgrabit oružje protiv moru jada
 I jednim mahom njima kraj učinit? –
 Umrijet, – je usnut, – da, i ništa više
 (...) ²⁹

Obratimo pozornost na ulomke prijevoda proze (u prozi) iz istoga čina. Slijedi Peričićev prijevod iz *Narodnog lista*:

Ham. Idi u duvne: radšta bi htjela postati othraniteljica grješnika? I ja sam otprilike pošten: a ipak bih mogao optužiti sama sebe zbog takvih stvari, e bi bolje bilo da me majka nije ni rodila: preveć sam ohol, osvetljiv, častohlepan; kadar sam više uvreda, nego što misli imadem da u nje stavim, mašte da im oblik dadem, ili vremena da ih izvršim. (...) Idi svojim putem u samostan. (...) Ako se budeš udala, ovaj ćeš jad dobiti od mene na dar, – bila ti čista kao led, bijela kao snijeg, nećeš uteći kleveti. Idi u samostan, idi. Zbogom! Ili ako ćeš da se udaš, udaj se za ludu; jer pametni ljudi znadu već dosta dobro kakve nakaze vi od njih pravite. U samostan idi; i to brzo. Zbogom.

Of. O sile nebeske, vratite mu razum. ³⁰

Isti ulomak u Peričićevu prijevodu iz rukopisa i iz *Novoga doba* glasi, međutim, ovako:

²⁸ „Ulomak iz Šekspirova ‘Hamleta’“, 2.

²⁹ „W. Shakespeare: ‘Hamlet’“, *Novo doba*, br. 94, 31; Usp. i William SHAKESPEARE, *Hamlet. Danski Kraljević. Tragedija u 5 činova. S engleskog preveo Božo Peričić*, rukopis.

³⁰ „Ulomak iz Šekspirova ‘Hamleta’“, 2.

Ham. Idi u samostan; zašto bi ti htjela biti roditeljka grešnika? I ja sam otprilike pošten: a ipak bih mogao optužiti sebe sama zbog takvih stvari, da bi bolje bilo, da me majka ni rodila nije: ja sam doista ohol, osvetljiv, častoljubiv; sa više prestupaka na moje raspoloženje, nego li bih imao misli da u nje stavim, mašte da im oblik dadem, ili vremena da ih izvršim. (...) Ako se udadeš, dat ću ti ovu ukletvu za miraz, – bila ti neporočna kao led, čista kao snijeg, nećeš izbjeći kleveti. Idi u samostan, idi! Zbogom! Ili, ako ti se treba udati, udaj se za ludu; jer pametni ljudi već dosta dobro znadu kakve vi nakaze od njih pravite. U samostan idi, i to brzo. Zbogom!

Of. O sile nebeske, vratite mu razum!³¹

Kako je rečeno, uočljive su razlike u izboru metrike i riječi između ulomaka u stihu iz prijevoda iz *Narodnog lista* i onog u rukopisu, odnosno u *Novom dobu*. U prijevodima, pak, prozних ulomaka – unatoč nekim manje zamjetnim razlikama u izboru riječi, gramatičkih i sintaktičkih rješenja – očigledne su izrazite sličnosti između odabranih prozних ulomaka iz *Narodnoga lista*, s jedne, te onima iz rukopisa i iz *Novog doba*, s druge strane. Stoga bih zaključila da se i pored znatnih udaljavanja, pogotovu u prijevodu stihovanih ulomaka motrenoga dijela tragedije, radi o prijevodu koji je načinio isti autor – Božo Peričić.

Peričićev cjelokupni prijevod pisan je rukom, vrlo čitljivo, na listovima formata A5, na ukupno 250 strana (I. čin iznosi u prijevodu 56, II. 45, II. 59, IV. 45, a posljednji, V., 45 strana). Svoj ću uvid u neke odlike prijevoda ovdje temeljiti na ilustrativnom ulomku, tj. 1. prizoru III. čina iz rukopisa odnosno *Novoga doba*. Riječ je, dakako, o prizoru i činu koji sadrži glasovit Hamletov monolog i prateći (Hamletov) dijalog s Ofelijom. Rečeni ću dio prijevoda nastojati mjestimice usporediti s poznatim hrvatskim prijevodima toga fragmenta, posebice iz razdoblja koje je uslijedilo (dvadesete godine 20. st.) nakon objavljivanja Peričićeva prijevoda u *Narodnom listu* 1916.

Nije mi poznato kojim se točno izvorom služio Peričić i je li svoj prijevod uspoređivao ili moguće preoblikovao u skladu s dotad jedinim postojećim hrvatskim prijevodom *Hamleta*, Harambašićevim posrednim prijevodom preko Schlegel – Tieckove verzije, tiskanim 1887. No, budući da se radi o posrednom prijevodu, preko njemačke verzije, držim ovaj prijevod tek ograničeno relevantnim za usporedbu.³²

³¹ „W. Shakespeare: ‘Hamlet’“, *Novo doba*, br. 94, 31; W. SHAKESPEARE, *Hamlet. S engleskog preveo Božo Peričić*, rukopis.

³² Hrvatski prijevodi *Hamleta*: *Hamlet* (od W. Shakespearea; po A. W. Schlegelu preveo August Harambašić), Zagreb 1887. i Zagreb 1910.; „Ulomak iz Šekspirova ‘Hamleta’ (S engleskoga preveo B. P.)“, *Narodni list* (Zadar), br. 102, 23. 12. 1916., 2; *Hamlet. Danski kraljević* (preveo s engleskoga Milan Bogdanović), Zagreb 1924.; *Hamlet. Kraljević danski. S essayem o Shakespeareu i Hamletu* (preveo V[in]ko Krišković), Zagreb 1926.; *Hamlet. Kraljević danski* (preveo Milan Bogdanović), Zagreb 1950.; *Hamlet. Kraljević danski* (preveo Milan Bogdanović; priredio Josip Torbarina), Zagreb 1956.; *Hamlet* (preveo Vladimir Gerić), rukopis u Arhivu Zagrebačkog dramskog kazališta 1964.; *Hamlet* (preveo Antun Zoričić), rukopis u Arhivu Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, s. a.; „W. Shakespeare: ‘Hamlet’“, čin III. Preveo Dr. Božo Peričić“, *Novo doba* (Split), br. 94, 21. 4. 1935., 31; br. 99, 27. 4. 1935., 9; *Hamlet. Danski kraljević. Tragedija u 5 činova. (S engleskog preveo Božo Peričić)*, rukopis. Originalni rukopis prijevoda Bože Peričića, koji potječe iz 1916. godine, nalazi se danas u posjedu obitelji Palčić, a kopija u posjedu autorice ovoga priloga. Usp. Rudolf FILIPOVIĆ, „Shakespeare in Croatia. An Annotated Bibliography“, *Studia Romanica et Anglicana Zagrabien-sia*, 9/1964., br. 17–18, 74. Početkom 21. stoljeća objavljen je i prijevod Mate Marasa. Usp. William SHAKESPEARE, *Hamlet* (s engleskoga preveo Mate Maras; pogovor Mate Maras; metodička obrada Majda Bekić-Vejzović), Zagreb 2005. i William SHAKESPEARE, *Tragedije* (preveo i priredio Mate Maras), Zagreb 2006.

Usporedimo li se na znani monolog iz III. čina pa usporedimo izvornik s Peričićevim prijevodom, zaključit ćemo kako se monolog u izvorniku sastoji od 33 jampska pentametra koje Peričić prevodi pomoću 37 stiha. Dakle, na djelu je odstupanje od broja stihova u monologu: Peričić je dodao 4 stiha. Shakespeareov jampski pentametar pretvara on (uglavnom) u jampsko-trohejske jedanaesterce. Usporedimo izvornik:

To be, or not to be: that is the question: (56)
Whether 'tis nobler in the mind to suffer
The slings and arrows of outrageous fortune,
Or to take arms against a sea of troubles,
And by opposing end them?³³

... s Peričićevim prijevodom:

Il' bit il'ne bit, – pitanje je ovo:
Je l' veća hrabrost trpjeti u duši
Protivne sreće udarce i strijele,
Il' zgrabit oružje prot' moru jada
I jednim mahom njima kraj učinit?³⁴

Evo kako isti fragment prevodi Bogdanović 1924. (koristeći jampski stih od devet, deset i jedanaest slogova):

Bit ili ne bit – to je pitanje!
Je l' dičnije za ljudski um sve pračke
I strjelice silovite sudbine
Podnositi il zgrabit oružje,
Oduprijeti se i moru jada kraj
Učinit? (...) ³⁵

... te Vinko Krišković 1926. godine (služeći se jampskim stihom od jedanaest slogova):

Il' biti ili ne bit – to se pita –
Junačnije li u srcu je trpjet
Sve strjelice i metke hude sreće,
Il', s oružjem na more muka ustat
I otporom ih svršit? (...) ³⁶

Kao primjer suvremenijega prevođenja istoga ulomka navodim prijevod Mate Marasa koji će, devet, odnosno osam desetljeća nakon Peričićeva, Bogdanovićevega i Kriškovićevega prijevoda, ponuditi za isti poznati ulomak sljedeće rješenje:

³³ Ovaj i idući citati iz III. čina *Hamleta* preuzela sam s internetskog portala Shakespeare Online (http://www.shakespeare-online.com/plays/hamlet_3_1.html).

³⁴ Ovaj i iduće citate iz Peričićeva prijevoda III. čina *Hamleta* navodim prema: „W. Shakespeare: 'Hamlet'“, *Novo doba*, br. 94, 31 i W. SHAKESPEARE, *Hamlet. S engleskog preveo Božo Peričić*, rukopis.

³⁵ W. SHAKESPEARE, *Hamlet* (preveo s engleskoga Milan Bogdanović), 68.

³⁶ W. SHAKESPEARE, *Hamlet* (preveo V. Krišković), 119–120.

Biti, ili ne biti, to je pitanje.
 Je li pak plemenitije u duhu trpjeti
 hitce i strijele hirovite sudbine,
 ili uzeti oružje protiv mora nevolja
 I opiranjem njih okončati? (...) ³⁷

Dakle, dok za pet Shakespeareovih stihova u izvorniku Peričić – kao što će učiniti i Krišković – koristi istovjetan broj stihova u prijevodu, Bogdanoviću trebaju šest stiha. Maras se zadržao na broju stihova kakav je u izvorniku.

Cezura je u izvorniku iza četvrtog, petog ili šestog sloga; u Peričićevu prijevodu, pak, smještena je iza petog ili šestog. Dosljednost u provođenju jedanaesteraca Peričić ostvaruje izvrtanjem sintakse, odnosno redosljeda riječi, umetanjem ili izostavljanjem veznika, uvođenjem elizija, produljivanjem riječi ili dodavanjem epiteta te ustaljenih izraza poput „teške muke“; premda je uočljivo da je u rukopisnom prijevodu i u *Novom dobu* zastupljenost tzv. „narodnih“ izraza gotovo zanemariva u odnosu na prijevod iz *Narodnoga lista*. ³⁸

Nadalje, u Shakespeareovu izvorniku Ofelijine riječi glase:

My honor'd lord, you know right well you did, (97)
 And with them, words of so sweet breath composed
 As made the things more rich: their perfume lost,
 Take these again, for to the noble mind
 Rich gifts wax poor when givers prove unkind.
 There, my lord.

Peričić ih prevodi na sljedeći način:

Moj vrli kneže, to vi znate dobro
 Da vi ih meni daste, uz riječi
 Još tako mila daha, da im cijena
 Tim bješe veća: al' iščeznuv miris,
 Nek' budu vaše opet; jerbo duši
 Plemenitoj i bogat dar je jadan,
 Kad davač njegov nije više skladan.

U gornjem primjeru dade se zamijetiti Peričićevo nastojanje da slijedi rimu iz izvornika za koju pronalazi rješenje i u prijevodu (**jadan** – **skladan**).

Navest ću primjere kraćenja, ali i dodavanja riječi u prijevodu u svrhu optimalizacije broja slogova.

³⁷ W. SHAKESPEARE, *Hamlet* (s engleskoga preveo Mate Maras), 102; W. SHAKESPEARE, *Tragedije*, 444–445.

³⁸ Jedno od Peričićevih rješenja u prijevodu iz *Narodnoga lista* izraz je „oružja se smjelo lati svijetla“ – tipična za slavensku junačku narodnu epiku – od kojega u rukopisnoj verziji prijevoda te u onom iz *Novoga doba* Peričić odustaje i zamjenjuje ga sljedećim rješenjem: „Il' zgrabit oružje prot' moru jada (...)“.

Shakespeare:

When he himself might his quietus make (75)
(...)

Peričićev prijevod:

Kad on bi **moga' ipak** doć do mira
(...)

Shakespeare:

Devoutly to be wish'd. To die – to sleep; (64)
(...)

Peričićev prijevod:

Poželjet **svak** bi **imâ**. Mrijet, usnut;
(...)

Peričić, kako je rečeno, prijevodom preobražava jampski pentametar u jedanaesterac. Milan Bogdanović će, međutim, za ritmičku normu prijevoda monologa, ali i cijeloga prijevoda *Hamleta*, uzeti jampski stih od deset slogova, ali će se uz takav stih povremeno poslužiti i stihom od jedanaest slogova. Kriškovićevi će, pak, stihovi prijevoda tragedije sadržavati redom jedanaest slogova. Bogdanović će u svome prijevodu *Hamleta* spomenuta 33 stiha monologa iz izvornika proširiti na 39, odnosno povećati za 6 stihova. Krišković će motreni monolog prevesti podjednakim brojem stihova kakav zatječemo u izvorniku: 33.

Prema sudu Mladena Engelsfelda, iskustvo prevođenja Shakespearea na hrvatski jezik pokazalo je da bi u idealnom prijevodu toga pisca na naš jezik u načelu stih trebalo prevoditi stihom, ali je takvo načelo teško održivo ako se deset ili jedanaest Shakespeareovih slogova prevodi s deset ili jedanaest hrvatskih slogova. Naime, kako tumače neki prevoditelji, hrvatski je jezik „dulji“ od engleskoga;³⁹ dovoljno je spomenuti čestotu jednosložnih riječi u engleskomu jeziku koja nije obilježje hrvatskoga jezika. Doista, hrvatski ima malo značenjski bremenitih jednosložnih riječi koje inače idealno dovršavaju jampski stih. Uz to, kako dvosložnice i višesložnice nemaju u hrvatskome naglasak na posljednjem slogu, jampski stih je teško završiti pravim jambom.

Dok će Vinko Krišković nastojati zadržati broj stihova iz izvornika, Božo Peričić je – na način sličan Bogdanovićevu – rješenje problema našao u (neznatnom) povećanju broja stihova. Iz Bogdanovićeva prijevoda razvidno je da jampski stih od deset ili jedanaest slogova nije uvijek dovoljno „prostran“ da bi se njime moglo izraziti sve što je rečeno jednim engleskim stihom, nerimovanim jampskim pentametrom (*blank verse*). Krišković, međutim, nastoji vjerno prenijeti izražajna i ritmička sredstva Shakespeareova teksta pa, želeći

³⁹ Usp. Mladen ENGELSFELD, „Jedan hrvatski ekvivalent za Shakespeareov stih“, *Književna smotra*, 26/1994., br. 91, 18.

Hamlet

Ham *It' bit il' ne bit, - pitanje je ovo: -
 Je li veća hrabrost živjeti u duši
 Protivne sreće udarac i strijela,
 A' ~~strajati se~~ ~~manje~~ ~~svijetla~~ ~~prati~~
 Tog ~~brava~~ ~~je~~ ~~i~~ ~~svijem~~ ~~Kraj~~ ~~u~~ ~~smrt?~~ -
 Strijel, ~~usmrt~~ ~~to~~ ~~je~~, ~~što~~ ~~je~~ ~~nista~~ ~~više~~;
 I reći da si jednim snom dokončan
 Bol sree, ki i tisuć drugih jeđa
 Što inese nashčezuje, - ~~čak~~ ~~kao~~ ~~konac~~
 Počijet ~~smrti~~ ~~ina~~ ~~strijel~~, - usmrt; -
 Ja, usmrt. Možda smrt: - al' čvor je ~~svaki~~;
 Jer pri tom, Koje će to biti sanje,
 Što u tom smrtnom će se snu pojaviti,
 Života našeg' pokl se klupko odmeta,
 Čas postati treba: Tu je razlog upravo
 Zbog kojeg' bijeda tako dugo čini.
 Jer bič i rugu bi bi' podnijeti mođa
 Svoje doba, i ko nepetvo nepravedno,*

stih prevesti stihom i reproducirati dužinu stihova i polustihova kakva je u izvorniku, ali – krećući se u prostoru jedanaesterca – izvrće red riječi, uvodi neologizme i lažne arhaizme, neke riječi skraćuje, dok neke izostavlja. Takvi Kriškovićeви postupci imat će za posljednicu nerazumljivost prijevoda i zanemarivanje ritma u jeziku-primatelju.

Povećanje broja stihova u odnosu na izvornik u pravilu se nepovoljno odražava na kakvoću prijevoda: dolazi do bagateliziranja i „razvodnjavanja“ izraza, tj. do gubitka sažetosti i pregnantnosti koje su obilježja Shakespeareova stiha, pogotovo u dijelu njegova opusa iz zrelijega razdoblja. Pa ipak, kao što je rečeno, Peričić broj dodanih stihova nastoji svesti na najmanju moguću mjeru tako da u konačnici dobivamo razmjerno prihvatljiva rješenja.

Josip Torbarina, naš najpoznatiji poznavatelj Shakespeareova djela i njegov prevoditelj, krenut će drugim putem: kako bi sačuvao značajke Shakespeareova teksta i sačuvao izvornost hrvatskoga izričaja on *blank verse* proširuje jednom stopom, odnosno dvama slogovima.

Navodim primjer Peričićeva, Torbarinina i Marasova rješenja vezana za broj slogova u prijevodu Shakespeareova stiha iz glasovita monologa.

Shakespeareov izvornik:

Or to take arms against a sea of troubles (59)

Peričićev prijevod:

Il' zgrabit oružje prot' moru jada⁴⁰

Torbarinin prijevod:

Il pograbit oružje protiv mora jada⁴¹

Marasov prijevod:

ili uzet oružje protiv mora nevolja⁴²

Zapaža se Peričićeva povremena uporaba izraza zastupljenih zacijelo u svakodnevnom govoru njegova doba, potom već spominjanih stalnih epiteta te izraza preuzetih iz govornog jezika („teške muke“, „duši plemenitoj“) ili narječja („dokončâ“, „mogâ“, „priznâ“, „kâ“) kojima se ponešto udaljuje od duha Shakespeareova izričaja, pogotovu u fragmentima tzv. „dvorskog stila“.

Shakespeare:

The slings and arrows of **outrageous** fortune, (58)
(...)

⁴⁰ 11 slogova, op. H. P.

⁴¹ William SHAKESPEARE, *Hamlet* (preveo Josip Torbarina), Zagreb 1979., 79. 13 slogova, op. H. P.

⁴² W. SHAKESPEARE, *Hamlet* (s engleskoga preveo Mate Maras), 102. 14 slogova, op. H. P.

Peričićev prijevod ovdje uključuje nerazumljiv izraz „protivne“:

Protivne sreće udarce i strijele (...)

Ima i značenjski netočnih ili u izboru riječi slobodnijih prijevoda:

Shakespeareov izvornik:

I have heard of your **paintings** too, well enough (142)
(...)

Peričićev prijevod:

Čuo sam i o tome dosta kako vi **šarate** lice (...)

Događa se, doduše rijetko, da Peričić pretvara jednu vrstu riječi u drugu ili jednostavno netočno prevodi: sljedeći je primjer iz Shakespeareova izvornika koji možemo usporediti s Peričićevim rješenjem.

Shakespeareov izvornik:

For who would bear the whips and scorns of time; (70)
Th' **oppressor's wrong**, the proud man's contumely,
The pangs of despised love, the law's delay.
The insolence of office and the spurns
That patient merit of the unworthy takes,
When he himself might his quietus make
With a bare bodkin? (...)

Peričićev prijevod:

Jer bič i rugu ko bi podnijet moga
Svog doba, i ko **ropstvo nepravedno**,
Il' grdnju taštih ljudi, teške muke
Prezrene ljubavi, tok spori pravde,
Pa objest vlasti, rugu koju mora
Podnositi vrijedan strpljiv od nevrijedna,
Kad on bi moga ipak doći do mira
Sa golim šilom? (...)

Tako, primjerice, „oppressor's wrong“ /nepravda silnika/ iz gore navedenoga primjera prevodi pomoću „ropstvo nepravedno“. (Reći ću uz to kako isto mjesto sastavljeno u izvorniku od sedam stihova Peričić prevodi pomoću osam.)

Na nekim mjestima Peričić uspijeva u prijevodu uvesti figure koje donekle odražavaju figure iz izvornika, a gdjekad, mada rijetko, sam – zanemarujući to da tih figura u izvorniku

niku na određenom mjestu nema – unosi u prijevod glasovne figure aliteracije i asonance. Navest ću primjere ostvarene aliteracije/asonance u Peričićevu prijevodu.

Shakespeareov izvornik:

For in *that* sleep of *death* what *d*reams may come (74)
(...)

Peričićev prijevod u kombinaciji aliteracije /s, t/ i asonance /o/ glasi:

Jer pri**tom**, kakvi će **to** biti **s**novi,
Što u **tom** smr**tnom** će se **snu** pojav**it**.
(...)

Nadalje, Shakespeareov izvornik:

With a *bare* *bod*kin? Who would *d* fardels *b*ear, (79)
To *gru*nt and *swea*t under a weary life
(...)

... u Peričićevu prijevodu uključuje aliteraciju /s, t/ i asonancu /i/:

Sa golim šilom? Ko bi **to** bremena
Prenosi**t** h**t**io, s**r**di**t** se i z**no**ji**t**---

Ukaže li se potreba, Peričić stvara i nove riječi i dodaje fraze. Tako ima slučajeva da jedan, aforističan stih poput:

Rich *g*ifts wax *p*oor when *g*ivers *p*rove unkind. (111)

... Peričić prevodi pomoću čak tri stiha, pri čemu se, međutim, pojavljuju aliteracija /d/ i asonanca /a/ kojima Peričić nastoji poštivati glasovnu figurativnost izvornika:

(...); jerbo **d**uši
Plemenitoj i bogat **d**ar je ja**d**an,
Kad **d**avač njegov nije više sklada**n**.

Dakako, ako i prihvatimo u gornjem primjeru prevoditeljevo rješenje i zamijenimo izvornu frazu „when givers prove unkind“ Peričićevom „kad davač njegov više nije skladan“, neprihvatljivo je dodavanje izraza „duši plemenitoj“ te korištenje rime jer ni odgovarajućega izraza koji bi na to potakao prevoditelja kao ni rime u izvorniku – nema.

Na tragu već rečenoga, Peričić pravilno i dosljedno prevodi stih stihom, prozu prozom. Primjetni su i uvjerljivi napor Bože Peričića za što tješnjom značenjskom povezanošću prijevoda s izvornikom, ali i za doseganjem stilskih vrednota, pa i općenito umjetničke snage Shakespeareova izričaja.

8.

Po objavljivanju svoga prijevoda III. čina iz *Hamleta*, Peričić je dobivao usmenih i pisanih pohvala na račun toga prijevoda. Tako dr. Mirko Perković u šibenskoj *Tribuni*, u članku „Dr Božo Peričić“ piše da je Peričić nastojao i uspio sačuvati „sav čar i svu draž izvornika“. Perković smatra da „prijevod Dr Peričića“, koliko on može prosuditi, „usporedivši ga s drugim našim prijevodima, otkaače ‘za tri koplja u visinu!’“ te dodaje da je Peričić bio *traduttore, non traditore* („prevoditelj, ne izdajnik“, op. H. P.). Naposljetku zaključuje kako je Peričić pronicao u dubinu misli Shakespeareova Hamleta.⁴³

Neispravno mu navodeći prezime („Perišić“), Peričićevo prevođenje Shakespearea spominje Ivo Hergešić u svojoj knjizi *Shakespeare – Molière – Goethe*: „Liječnik je, nakon Demetra i Šporera, samo jedan: Božo Perišić, ugledni internist koji se bavio i patološkom anatomijom, a preveo je *Hamleta* i objavio III čin u splitskom *Novom dobu*.“⁴⁴ Odjek i reakcije struke na Peričićev prijevod *Hamleta* bili su dosad, vjerujem, rijetki, a samo zanimanje za prijevod slabo i zanemarivo. Dapače, u svojoj knjizi *Hamlet u Hrvatskoj: studija prevođenja* autorica Maja Starčević Božu Peričića i njegov prijevod *Hamleta* uopće ne spominje.⁴⁵

9.

Vjerujem da Peričićev prijevod *Hamleta* (posebice ako se usredotočimo na onaj u rukopisu i u *Novom dobu*) valja vrednovati u kontekstu onodobnoga prijema kako Shakespearea tako općenito književnosti na engleskom jeziku u Hrvatskoj. Shakespeare je u razdoblju između svjetskih ratova bio u hrvatskom kulturnom prostoru među čitateljstvom najpopularniji, u književnoj i kazališnoj kritici najzastupljeniji, a na pozornicama najizvođeniji engleski autor pa je razumljivo i Peričićevo zanimanje za njega.⁴⁶ Ponovit ću činjenicu kako je Božo Peričić kao liječnik tek u poznijim godinama, i to samostalno, naučio engleski (navodno, nije imao u tomu ni učitelja niti sugovornika za glasovnu vježbu). Istaknut ću i to da je, prema mojim spoznajama, njegov prijevod Shakespearea u *Narodnom listu* jedini izravni prijevod dijela teksta iz neke od „bardovih“ drama u inače književnim prijevodima bogatoj zadarskoj periodici do 1920. godine. S druge strane, Peričić se povodio za onodobnim horizontom očekivanja potencijalnoga čitatelja, za iskustvom i navikama kulturne i književne javnosti, trudeći se vlastito literarno znanje, ali i znanje engleskoga, odnosno hrvatskoga jezika, materijalizirati u – s obzirom na kulturni kontekst svoga vremena – razmjerno kvalitetnom a krajnje zahtjevnom prijevodu. Valja ovdje dodati i činjenicu kako u vrijeme kad je Božo Peričić prevodio *Hamleta* u hrvatskom je prostoru vrlo malo kulturnjaka razumjelo, a kamoli govorilo engleski. Domaći su se kulturni i književni prostori

⁴³ Usp. Mirko PERKOVIĆ, „Dr Božo Peričić“, *Tribuna* (Šibenik), br. 360, 23. 4. 1936., 1–2.

⁴⁴ Usp. Ivo HERGEŠIĆ, *Shakespeare – Molière – Goethe*, Zagreb 1978., 77.

⁴⁵ Maja STARČEVIĆ, *Hamlet u Hrvatskoj: studija prevođenja*, Zagreb 2005.

⁴⁶ Vidi: „Engleska književnost u Hrvatskoj od 1914. do 1940. godine“, u: Helena PERIČIĆ, *Posrednici engleske književnosti u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju od 1914. do 1940. godine*, Zagreb 2003., 279–297.

tada tek otvarali prema engleskomu jeziku, odnosno mogućnostima izravnoga prevođenja britanske književnosti pisane na engleskom na hrvatski jezik (a što se do toga vremena uobičajeno činilo posredno, tj. putem njemačkih prijevoda). Nemam informacija o tomu je li Peričić očekivao, planirao ili priželjkivao objavljivanje svoga cjelovitoga rukopisa i je li bilo kakvih izgleda ili prepreka za to u vrijeme kad je prijevod dovršen.

Za Peričićev se prijevod može kazati da je ne samo potvrda sposobnosti, književnih sklonosti, pa i opće obaviještenosti prevoditelja, već i značajan proizvod onodobnoga kulturnog ozračja u gradu Zadru. Mora se međutim primijetiti i da je književno-publicističko djelovanje ili djelovanje u književnosti Bože Peričića zasad premalo istraženo. Vjerujem da bi bilo uputno posvetiti se ozbiljnije različitim žanrovskim oblicima unutar njegova literarnog i publicističkog kazivanja, uložiti u populariziranju stranih autora u našoj sredini u njegovo doba, ali i njegovim prijevodima: kako *Hamleta* tako raznih tekstova izvanmedicinske tematike. Na kraju, istakla bih, sa žaljenjem, kako cjelovit Peričićev prijevod *Hamleta* do danas nije objavljen: još uvijek je u rukopisu pa bi zanimanje nakladnika za njegovo objavljivanje bilo dobrodošlo.

DR. BOŽO PERIČIĆ'S LITERARY-JOURNALISTIC INTERESTS AND HIS TRANSLATION OF *HAMLET*

The article deals with the literary-journalistic and translation work of dr. Božo Peričić (Sukošan, 1865 – Split, 1947), who studied medicine in Vienna and worked as a doctor in Šibenik, Zadar and Split. Although his professional achievements were remarkable, he also distinguished himself as a philologist, that is, as a translator, travelogue writer, author of articles on renowned persons, and reviews of domestic and foreign literature. Božo Peričić was well-versed in several languages, classical and foreign: he wrote in German, French and English (at a time when only a few Croatian intellectuals knew English!), and he also knew Italian. Peričić published a series of texts on foreign writers seeking to facilitate their reception in domestic culture. In the booklet *Mile sjene* (1942) he published short prose on the people he knew – mostly prominent doctors, politicians and people from the cultural sphere. A special part of his literary work is translation from the English language, which resulted in a translation of Shakespeare's *Hamlet*. Although the integral translation was most probably completed as early as 1916, only a short section of Act 3 (*Narodni list*, Zadar, 1916) was published, and then the entire Act 3 (*Novo doba*, Split, 1935). We believe that to be the first translation of the famous dramatic text directly from English to Croatian. The author of the article presents a brief overview of Peričić's translation of Act 3 of *Hamlet*, using the *Novo doba* version (which is identical to the manuscript version), which differs from the segment published 19 years earlier in *Narodni list*, and which offers some better translations. As regards Peričić's interest in literature it is necessary to mention his long-lasting friendship with Uroš Desnica (father of Vladan Desnica), of whom he also wrote. Dr. Peričić was born exactly 150 years ago, and the translation (from the original) of a fragment from *Hamlet* in *Narodni list* (in 1916) was published exactly 100 years ago, so that the author has conceived of this article as a contribution to the marking of the two anniversaries.

Key words: Božo Peričić (1865–1947), doctor, medicine in Dalmatia, literary-journalistic writing, *Hamlet*, translation into Croatian from the original, anniversaries

Neobjavljeni izvor

William SHAKESPEARE, *Hamlet. Danski Kraljević. Tragedija u 5 činova. S engleskog preveo Božo Peričić*, rukopis.

Objavljeni izvori

„Ulomak iz Šekspirova ‘Hamleta’ (S engleskoga preveo B. P.)“, *Narodni list* (Zadar), br. 102, 23. 12. 1916., 2.

„W. Shakespeare: ‘Hamlet’, čin III. Preveo Dr. Božo Peričić“, *Novo doba* (Split), br. 94, 21. 4. 1935., 31; br. 99, 27. 4. 1935., 9.

William SHAKESPEARE, *Hamlet*, Shakespeare Online (<http://www.shakespeare-online.com/plays>).

William SHAKESPEARE, *Hamlet. Danski kraljević* (preveo s engleskoga Milan Bogdanović), Zagreb 1924.

William SHAKESPEARE, *Hamlet. Kraljević danski. S essayem o Shakespeareu i Hamletu* (preveo V. Krišković), Zagreb 1926.

William SHAKESPEARE, *Hamlet* (preveo Josip Torbarina), Zagreb 1979.

William SHAKESPEARE, *Hamlet* (s engleskoga preveo Mate Maras; pogovor Mate Maras; metodička obrada Majda Bekić-Vejzović), Zagreb 2005.

William SHAKESPEARE, *Tragedije* (preveo i priredio Mate Maras), Zagreb 2006.

Literatura

Miroslav BEKER, „Književnost u prijevodu“, *Uvod u komparativnu književnost* (ur. Miroslav Beker), Zagreb 1995., 127–148.

Mladen ENGELSFELD, „Hrvatski prijevodi i prevodioci Shakespeareovih drama“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 357, 1971., 179–237.

Mladen ENGELSFELD, „Jedan hrvatski ekvivalent za Shakespeareov stih“, *Književna smotra*, 26/1994., br. 91, 17–25.

Rudolf FILIPOVIĆ, *Englesko-hrvatske književne veze*, Zagreb 1972.

Rudolf FILIPOVIĆ, „Shakespeare in Croatia. An Annotated Bibliography“, *Studia Romanica et Anglicana Zagrabiensia*, 9/1964., br. 17–18, 73–101.

Ivo HERGEŠIĆ, *Shakespeare – Molière – Goethe*, Zagreb 1978.

Zoran KRAVAR, *Stih i kontekst*, Split 1999.

Jirži LEVI, *Umjetnost prevodenja*, Sarajevo 1982.

Pavao PAVLIČIĆ, *Stih u drami & drama u stihu*, Zagreb 1985.

Božo PERIČIĆ, *Mile sjene*, Šibenik 1990.

Božo PERIČIĆ, „Peričić Josip (1833.–1901.)“, *Narodni list* (Zadar), jubilarni broj, 1. 3. 1912. (= *Jubilarni broj Narodnoga lista [Il Nazionale] 1862 – 1912* [ur. Vinko Kisić, Zadar 1912.]), 38–39.

Helena PERIČIĆ, „O prvom hrvatskom izravnom prijevodu *Hamleta*“, *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova* (ur. Dubravka Sesar i Ivana Vidović Bolt), sv. 2, Zagreb 2001., 245–250.

Helena PERIČIĆ, *Posrednici engleske književnosti u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju od 1914. do 1940. godine*, Zagreb 2003.

Šime PERIČIĆ, „Prilog povijesti zadarske gimnazije“, *Zadarska revija*, 14/1965., br. 4, 314.

Mirko PERKOVIĆ, „Dr Božo Peričić“, *Tribuna* (Šibenik), br. 360, 23. 4. 1936., 1–2.

Slavko PEROVIĆ – Stjepan SIROVICA (ur.), *Dr. Božo Peričić – život i djelo. Zbornik radova o životu i djelu dr. Bože Peričića*, Zadar 1999.

Maja STARČEVIĆ, *Hamlet u Hrvatskoj: studija prevođenja*, Zagreb 2005.

Mila STOJNIĆ, *O prevođenju književnog teksta*, Sarajevo 1980.